

Historické postavení pracovní síly • Postavení duchovního života vůči životu hospodářskému a právnímu • Emancipace duchovního a hospodářského života • Pracovní síla nesmí být zbožím

Rudolf Steiner

Historický vývoj od otrokářství přes nevolnictví k prodeji pracovní síly v kapitalismu

V koloběhu hospodářského života se v podstatě pohybuje jen to, co lze označit jako zboží nebo jako lidský výkon. Výroba, oběh a spotřeba zboží - to je v podstatě hospodářský život. Pro vedoucí kruhy tomu také tak bylo, pro proletáře tomu však bylo jinak. Do tohoto hospodářského koloběhu byla totiž začleněna jeho pracovní síla. Stejně jako se na zbožním trhu kupovalo zboží, odkupovala se od proletáře lidská pracovní síla. Jako mělo zboží svou cenu, měla i lidská pracovní síla na trhu práce svou cenu ve formě mzdy.

To je opět něco, co se dotýkalo nevědomých pocitů proletářské duše, něco, co vůbec nemuselo dospět k plně jasnému vědomí, co se však elementárním způsobem uplatňovalo ve velkých, významných, hlasitě promlouvajících skutečnostech současnosti. Proto když Karel Marx nechal zaznít slova o „pracovní síle jako zboží“, promlouvalo to k nejhlubším základům proletářské duše. Když proletář ve svém smyslu porozuměl těmto slovům o pracovní síle jako zboží, ve zpětném ohlédnutí se v podstatě ocitl v historickém vývoji lidstva. Hospodářská kultura ve starověku potřebovala otroky. Celý člověk byl prodáván jako zboží či jako zvíře. Potom v jiném hospodářském řádu přišlo nevolnictví. Z člověka se toho již prodávalo méně, avšak stále ještě mnoho.

Pak nadešla novější doba; aby se mohla utvářet kapitalisticky, musela širokou masu proletariátu povolat k jistému školnímu vzdělávání, které muselo jistým způsobem kultivovat demokracii. A lidé nezačali v pravou dobu vidět to, co jako zárodek budoucnosti spočívá v lůně přítomnosti. V pravou dobu nezpozorovali, že je nutné vyrvat nákup a prodej lidské pracovní síly z hospodářského koloběhu. Novodobý proletář vnímal skutečnost, že svou pracovní sílu musí prodávat na trhu práce podle nabídky a poptávky, podobně jako se nakupuje a prodává zboží, jako pokračování starého otrokářství. Cítil se tak vevázaný do hospodářského procesu, cítil, že z něj nevystupuje tak, jako ostatní vrstvy obyvatelstva. Cítil, že je do něj zcela včleněný. Neboť musí-li člověk prodávat svou pracovní sílu, pak přece prodává sebe celého, musí totiž dopravit sebe celého tam, kde pracovní sílu prodává.

Provinění měšťanských kruhů

Nastala doba, kdy bylo třeba pochopit, že lidská pracovní síla musí být do sociálního

organismu začleněna tak, aby nebyla zbožím, a že již nesmí nepřetržovat starý námezdní vztah. To lidé přehlédli. V tom spočívá tragika měšťanského nahlížení na život: že se všude promeškalo ten pravý okamžik, že se promeškalo to, co bylo nutné v průběhu moderního kapitalistického a demokratického vývoje. To také nakonec - a nikoli zdola ze strany proletariátu, nýbrž z neporozumění době, z lůna měšťanství - v podstatě vyvolalo současný chaos.

„Má vina, má velká vina,“ by si často měly říkat vedoucí kruhy; z této nálady by pak vyvěral zřetelný cit pro to, co se vlastně má stát. Tím je charakterizováno to, co vynesla na povrch naše současnost, to, co nyní plane z propasti jako trojí požadavek, jako požadavek duchovní, požadavek právní a požadavek hospodářský. A nesmí se již dále stavět na omylu, že veškerá spása vzejde z hospodářského řádu. Neboť právě to je to zlé - že novodobý proletář byl zcela jako otrok vržen do hospodářského řádu. Z hospodářského řádu musí ven!

Závislost duchovního života na životě právním

Pokud jde o duchovní život, proletář viděl pouze to, že tento život je závislý na hospodářském životě. Z toho si utvořil představu, že veškerý duchovní život musí být závislý na hospodářském životě. Nemohl přehlédnout, že tento duchovní život v důsledku své vnitřní slabosti, v důsledku skutečnosti už nemá průraznost starých světonázorů a sám sebe odsoudil k tomu, aby byl přívěškem hospodářského života. Tak proletář dospěl ke svému názoru na ideologii.

Proletář si méně všímal něčeho jiného, co však z uvedeného důvodu zůstalo nepovšimnuto i ze strany měšťanstva, totiž že se duchovní život stal závislým také na státním životě. Historické oprávnění této závislosti v novější době bych dokonce považoval za něco nutného. Nutné je však i to, aby se v úvahu vzal pravý okamžik, v němž tento duchovní život musí být emancipován, a to nejen vůči hospodářskému životu, ale také vůči životu státnímu. Během posledních čtyř století se duchovní život civilizovaného světa stával stále závislejším na státním životě. To bylo považováno přímo za pokrok novější doby. Jistě, bylo to nutné, aby se duchovní život pozvedl z pout církve; teď už to ale nutné není. Bylo považováno za pokrok, že byl duchovní život postaven zcela pod křídla státního života.

Jak se jen lidé vysmívali středověku [...], že filosofie, což pro středověk znamená věda jako taková, nosila tenkrát vlečku teologie. Nu, dnes tedy došlo k tomu, že moderní věda alespoň všude nenosí vlečku teologie. Ale ještě k něčemu věda dospěla, ještě k něčemu dospěl duchovní život: ke své závislosti na potřebách státního života, který byl postupně zařizován - což ukázala zejména světová válečná katastrofa - zcela podle potřeb moderního hospodářského života, jež ovšem nebyly obecně lidskými potřebami. [...]

Duchovní život musí být založen na nadání a musí být soukromou věcí

Podívejte se však na oblasti, které se dotýkají velké světonázorové otázky, na oblast historie: novodobý duchovní život vpravdě není ničím jiným než vědeckou ochranou moderního státu. Duchovní život v jeho vnitřní podstatě však nelze kultivovat tím, že se vytvoří zákony o

svobodě učení, o svobodné vědě a svobodné výuce. Zákony nemají na duchovní život vůbec žádný vliv, neboť duchovní život se zakládá na elementárním nadání lidí. A kdo zná oficiální duchovní život novější doby, ten ví, i když to zní paradoxně - a neříkám to nijak rád; k tomuto přesvědčení jsem se musel propracovat s jistým odporem - že tento moderní oficiální duchovní život si postupně vypěstoval jistou nenávisť k nadání a jistou zálibu ve vytváření průměrnosti v lidské povaze. Avšak veškerý duchovní život musí být založen na původním nadání lidí.

Kdo nahlédne do souvislosti lidských a individuálních nadání s lidským společenským uspořádáním, ten ví, že duchovní život se ve skutečnosti může osvědčit jen tehdy, je-li nucen osvědčit tuto skutečnost ze své vlastní podstaty, je-li postaven na své vlastní základy od nejnižší školy až po školy vysoké, od toho, co je dnes vnímáno přímo jako přívěšek státu, až po svobodné utváření veškerého umění atd. Sociální demokracie dosud našla pouze příležitost k tomu, aby na základě citů (které jsou možná obrácené naruby; to zde nebudeme hodnotit) formulovala požadavek: náboženství musí být soukromou věcí. Podobně se vůči státnímu a hospodářskému uspořádání musí stát soukromou věcí veškerý duchovní život, chce-li nadále osvědčit svou vlastní skutečnost. Tuto skutečnost lze osvědčit jedině tehdy, bude-li duchovní život postaven na své vlastní základy.

Právní život se nezakládá na zvláštním nadání, nýbrž na rovnosti všech lidí

Tento duchovní život, bude-li postaven na své vlastní základy, už nebude provádět onu nepřístojnost, kterou prováděl, když se uhnízdil například v právním řádu státu. Bude třeba uvědomit si obludnost, spočívající v tom, že do státního parlamentu, jako byl německý Říšský sněm, se vplížila čistě na duchovních základech (co do obsahu o ní můžeme smýšlet, jak chceme) postavená strana, jako je Centrum* - tam, kde mají být pouze formulována lidská práva a podobně. V okamžiku, kdy do státního života vstoupí takováto strana, bude státní život nutně z jedné strany, z duchovní strany, zakalován. Neboť ve státním životě může prospívat jen to, v čem jsou si všichni lidé rovni, tak jak jsou si do jisté míry rovni v řeči. V rámci státního života může prospívat jen to, co se nezakládá na zvláštním lidském nadání, nýbrž co je na základě původního právního povědomí ujednáváno od člověka k člověku.

Požadavek oddělení duchovního života

Z poznání duchovního života, stejně jako z poznání stavů, které v novější době vznikly v důsledku propojení duchovního života se státem, vyvstává požadavek duchovní život jako vlastní organizaci plně oddělit a postavit na jeho vlastní základy. Není třeba se obávat toho, čeho se obávají především lidé na socialistické straně, že například jednotná škola, kterou tato strana požaduje, by mohla být ohrožena tím, že už ta nejnižší škola bude postavena na vlastní základy duchovního života, pod samostatnou duchovní správou. Podmínky sociálního života budou v budoucnu takové, že nebudou moci vznikat zvláštní školy pro stavy a třídy. Právě když ten nejnižší učitel nebude ve státní službě, nýbrž závislý na duchovní správě, nemůže z toho vzniknout nic jiného než jednotná škola.

* Zentrum - katolická strana v Německé říši, existovala v letech 1870-1933. (Pozn. edit.)

Neboť v důsledku čeho vznikly stavy? Právě v důsledku toho, že byl duchovní život spojen se státním životem.

Na druhé straně musí být od státního života oddělen život hospodářský. Jestliže vznášíme takovýto požadavek, stojíme skutečně náležitě v praktickém životě. V podstatě totiž můžeme říci, že hospodářský život, jak se vyvíjel v novější době, má v sobě něco tak svévolně nutčího, že překročil zastaralé představy o státu apod. O tom dnes ovšem lidé ještě příliš neuvažují, protože si nevšímají právě toho, co představuje nezbytné požadavky novější doby. [...]

Požadavek emancipace hospodářského života

Ten, kdo dovede pozorovat skutečnosti, ví, že se tento moderní hospodářský život emancipoval, a požaduje-li někdo tuto emancipaci vůči státnímu životu, pak nepožaduje nic jiného, než aby si to lidé přiznali a učinili taková opatření, jaká se vytvořila sama od sebe. Z nejednoho příkladu, který si nevymyslím ani já ani jiní lidé, ale který žije ve skutečnostech samotných, tak vyplývá nezbytnost emancipace hospodářského života. Je to něco, co vyžadují skutečnosti. Co ale bude důsledkem?

Nuže, základní, fundamentální požadavek moderního života může být splněn jen odčleněním hospodářského života od života státního. Vývoj zde musí postupovat opačným směrem, než se domnívá nejjeden novodobý socialistický myslitel. Zatímco se nejjeden novodobý socialistický myslitel domnívá, že hospodářský život se musí vyvíjet jako v nějakém velkém družstvu, že musí zahrnovat i duchovní a státní život, musí se hospodářský život právě vydělit a uskutečňovat se pouze v koloběhu výroby, oběhu a spotřeby zboží. To je to, co jedině může vést k uspokojení nezbytných životních požadavků současnosti.

Pracovní síla nesmí být zbožím

Není nic, co by v hospodářském životě mohlo základní charakter tohoto hospodářského života rozšířit na lidskou pracovní sílu. Základní charakter hospodářského života spočívá ve výrobě a spotřebě zboží. To jedině je pro hospodářský život zdravé. A z vnitřní povahy hospodářského života vyplývá, že to, co je začleněno do jeho koloběhu, musí být až do úplného konce spotřebováno. Je-li do hospodářského procesu zapojena lidská pracovní síla, pak je spotřebována. Lidská pracovní síla však nesmí být beze zbytku spotřebována, a nesmí být proto zbožím. Musí být určována na půdě právního života státu, nezávislého na hospodářském životě [...]. Dříve než dělník začne pracovat, má na základě právního života určen způsob a míru a dobu své práce.

R. Steiner: Neugestaltung des sozialen Organismus. GA 330. Přednáška ze Stuttgartu, 22. dubna 1919, str. 28nn.